

VI

КРАЄЗНАВСТВО В ОСОБАХ

ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧА СПАДЩИНА ІВАНА КРИП'ЯКЕВИЧА

У статті досліджується краєзнавча діяльність відомого історика Івана Крип'якевича в Східній Галичині першої половині ХХ ст. Розглядаються форми і методи гурткової роботи як з учнями, так і з дорослим населенням, а також висвітлюється праця ученого по збереженню пам'яті про людей, які загинули в обороні Батьківщини, популяризації історико-культурної спадщини.

Ключові слова: історичний гурток, екскурсії, краєзнавство, українське краєзнавче товариство “Плай”, “Кружок любителів Львова”, “Комітет охорони воєнних могил”.

Могутнім і невичерпним джерелом духовності, моральності і культури суспільства є любов до рідного краю, його безцінних багатств, глибока пошана до історії та віковичних традицій свого народу. Високе поняття Вітчизни починається від рідного міста, села, вулиці, від рідного порогу. Воно передається з покоління в покоління з молоком матері, чарівною мелодією народної пісні, поетикою рідної мови. Любов до малої Вітчизни — це те, без чого неможливі ні справжній всеукраїнський патріотизм, ні пов'язана з ним повага до інших народів, до загальнолюдських цінностей та ідеалів.

Але мало любити свій край — його ще треба знати. Знання рідного краю не просто збагачує і звеличує людину, воно служить своєрідним містком, що єднає покоління минулих з поколіннями майбутніх. Пошана до традицій давньої культури та славного минулого творить тривкі основи теперішності й є запорукою майбутнього.

Важливого значення вивченню минулого рідного краю надавав найвидатніший український історик М. С. Грушевський. У статті “Історія й її соціально-виховуюче значіння” він писав: “... того, що може дати рідна історія в сфері морального, соціально виховуючого впливу, його безпосередності і влади над почуттями, не може дати ніяка інша. Тому було б невдячним ділом усувати її чи штучно зменшувати її місце і ролі в історичному наукуванні, тим менше — в історичному вихованні, в широкім значінні слова. Навпаки се джерело мусить бути використане в повній мірі. З нього повинні бути зачерпнені можливо повно всі вартості, цінні з становища тих виховуючих ідей, які має висунути історичне наукування.”

Рідна історія повинна бути розвиненою найбільш повно й деталічно, й на її матеріалі, найбільш близько і повно звісім, повинна бути переведена та методична, формальна сторона вироблення історичного мишлення — методології історії¹.

Визначний теоретик і організатор краєзнавства, учень М. С. Грушевського І. П. Крип'якевич вважав виховання в учнів високих почуттів любові до рідного краю, його безцінних багатств, глибокої пошани до віковичних традицій свого народу. На його думку, мало любити свій край — його ще треба знати. Знання рідного краю не просто збагачує і звеличує людину, воно служить своєрідним містком, що єднає покоління. Пошана до традицій давньої культури та славного минулого стає основою сучасності і є запорукою майбутнього. У статті “Про вагу місцевої історії” І. П. Крип'якевич зазначав: “Коли... розсіпані останки минулого зберемо, пояснимо їх і навчимо шанувати — історія України не буде чимсь далеким і тільки святочним, а стане живою частиною світогляду й основою національних почувань”².

У зв'язку з цим він наголошував на необхідності використання краєзнавчого матеріалу в навчально-виховному процесі і практично поклав початок практиці шкільного краєзнавства в Галичині.

Близкучі педагогічні здібності І. П. Крип'якевича, любов до свого предмету, толерантність, і в той же час палкий патріотизм, спонукали учнів шостого класу філії Академічної гімназії до глибшого вивчення історії України та Львова. У березні 1917 р. було організовано історичний гурток під керівництвом Івана Крип'якевича. Програма гуртка на 1917 рік

включала різноманітні форми позашкільної роботи: лекції, дискусії, підготовку учнями рефератів, збирання стародруків та монет для українських збірок, екскурсії. Для поглиблення знань з рідної історії програмою було передбачено ознайомлення з такими темами: “Княжі часи”; “Історія Львова”; “Пам’ятки штуки і старини”³.

Бажанню навчити дітей історії Львова не могли перешкодити навіть воєнні лихоліття. До гуртка належало 14 учнів, які, немов би у мирний, спокійний час, оглядали пам’ятки львівської архітектури, пограбовані під час російської окупації, дискутували над історією заснування Львова. Всього за півроку, протягом якого діяв гурток (він припинив свою діяльність через мобілізацію учнів-старшокласників, у тому числі і голови гуртка Іллі Барана), відбулося п’ятнадцять його зібрань.

На першому засіданні історичного гуртка І. Крип’якевич познайомив учнів з основною метою, завданням та програмою його роботи. Як свідчать записи, що збереглися, одного з членів гуртка, пріоритетне значення надавав І. Крип’якевич вивченню своєї рідної історії⁴. На засіданнях він розповідав гімназістам про княжу добу історії України (закордонну політику та торгівлю Київської держави), пам’ятки старовини (рукописи, стародруки, гравюри, медалі, монети, печатки тощо) та, найбільше, про історію Львова, його культуру, стилі в архітектурі. Серед тем засідань гуртка були такі: “Про початки Львова”, “Львів у середніх віках”, “Українське міщанство у Львові XVI ст.”, “Татарський набіг на Львів 1695 р.”, “Львів 1809 р.” тощо⁵.

Учні також знайомилися і з Всесвітньою історією. Були розглянуті такі теми, як “Французька революція”, “Наполеон” тощо. І. Крип’якевич, проводячи заняття, наголошував на те, що особливе значення при вивченні історії мають інші дисципліни, такі як малювання, іноземні мови, археологія. Іван Крип’якевич писав у той час: “щоби пізнати історію іншого народу, мусимо вчити ряд чужих мов, бо на нашій мові нема відповідних підручників. Для того повинні ми класти велику вагу на науку чужих мов, а се німецької, французької, англійської, італійської та інших. До історії також потрібна наука рисунків. При допомозі рисунку можна представити розвиток культури і штуки якогось народа. Рисоване може заступити також фото-

графія”⁶. Однак найважливіше значення, — наголошував І. Крип’якевич, — має вивчення місцевої історії, оскільки вона підготовлює учнів до загальної історії. “Коли чоловік добре пізнав давній вигляд і устрій свого міста, легше буде йому зрозуміти про оповідання про Київ; коли бачив який небудь замок. Легше уявить собі, як виглядала давніше війна, татарські напади, козацькі форти і ин.” — писав він⁷.

Велику увагу надавав він екскурсіям, які були ретельно продумані та введені в річний план. Пізнання місцевого матеріалу в поєднанні з історією українського народу, на його думку, повинно довести молоді її тісний зв’язок, а знання минулого допоможе розвивати почуття любові до рідного краю і народу, гордість за приналежність до нього, пошану до його традицій, та дати елементарну підготовку до виконання в майбутньому громадянських обов’язків.

Одного разу учні на чолі з І. Крип’якевичем спільно оглянули центр міста — здійснили екскурсію через площу Ринок, Руську, Вірменську, Краківську і Жовківську вулиці. Він наголошував учням, що про історію міста можна дізнатися, навіть не маючи ніякої писаної історії, — матеріал для оповідання дає саме місто, — його вулиці, площі, укріплення, будови та інші історичні пам’ятки. “Вже сама назва вулиці часто містить в собі історичну пам’ятку. Імена, як “Замкова вулиця”, “Валова”, “Вали”, “Підвале”, “Підзамче” вказують на давніші фортифікаційні міста; “Старий Ринок” означає, де був найдавніший центр міста; ulиці “Кравецька”, “Шевська”, “Гончарська” се ремінісценції давнього цехового устрою; “Вірменська”, “Руська”, “Сербська” свідчать про поділ давнього міста на національні дільниці”, — наголошував І. Крип’якевич⁸. Він також звертав увагу учнів на те, що для пізнання історії великого значення має збирання монет, ілюстрацій, старих книжок, портретів, документів. Цій формі роботи надавав І. Крип’якевич важливого значення, оскільки “коли взяти ті історичні пам’ятки разом, обговорити їх систематично, віднайти в тих дрібницях їх загальне значення, — перед слухачем отвориться новий широкий світ, якого він дотепер не знав”⁹.

Підготовка рефератів, опрацювання історичної літератури, виступи з ними учнів — ще один із напрямків роботи гуртка. Це стало предметом другого засідання, де Іван Петро-

вич давав поради учням щодо форми та змісту реферату, його мету, завдання, етапів його написання, давав рекомендації щодо опрацювання літератури. Він наголошував, що “відчит повинен зачинатися описом границь сеї країни, про котру реферується. Далше треба звернути увагу на положення власти і заграничну політику того народу. Треба зважати на культуру, яку описуваний нарід витворив. До культури зачисляемо релігійне життя, шкільництво і штуку”. Перший реферат був підготовлений і прочитаний учнем Трильовським про Ярослава Мудрого. Учасники історичного гуртка готували реферати на історичні теми, список яких був складений та запропонований І. Крип’якевичем. Історичну літературу він щедро роздавав з своєї бібліотеки для опрацювання її учнями вдома. Так були підготовлені і виголошені реферати як: М. Грушевський — “Про Богдана Хмельницького” (читав Турвив,); С. Томашівський — “Похід Хмельницького до Галичини” (читав Гупало); М. Костомаров “Українська історія в життєписах” (читав Григорів); В. Антонович — “Виклади про козацькі часи” (читав Григорів) тощо¹⁰.

Іван Крип’якевич був не просто громадянином Львова, він з юнацьких років став його літописцем й істориком, дослідником як архівних документів про місто, так і реальних залишків минулого: будинків, церков, “реліктових” вуличок у центрі і передмістях. Зусиллями І. П. Крип’якевича восени 1921 р. при Товаристві “Просвіта” виник “Кружок любителів Львова” (голова І. Крип’якевич), члени якого ставили за мету плекати любов до міста Львова через поширювання знання його історії, старовини й культури живим словом, письмом, у пресі й окремими виданнями. До роботи в гуртку були залучені відомі українські діячі того часу: Й. Застирець, Б. Барвінський, Й. Сліпий, В. Децикевич, Я. Колтуняк, Д. Коренець, І. Свенціцький, І. Труш, С. Федак, О. Степанів, М. Голубець, І. Копач, В. Левицький, С. Шах та ін. Гурток працював два роки і розпався у зв’язку з переслідуванням поліції, яка заарештувала члена гуртка Ольгу Басараб, звинувативши її в шпигунстві.

Стараннями Івана Крип’якевича, багатьох з названих краєзнавців, а також С. Старосольського та К. Паньківського у жовтні 1924 р. у Львові було засновано українське крайове краєзнавчо-туристичне товариство “Плаї”, яке працювало до 1939 р. і мало філії у Пере-

мишлі, Самборі, Стрию і Тернополі. Товариство розгорнуло широку екскурсійну, видавничу і пропагандистську діяльність. Систематично проводились екскурсії спочатку по Львову, пізніше по ближчих і дальших околицях міста. Був організований спеціальний курс львовознавства, який включав цикл лекцій з археології, геології, історії та мистецтва Львова.

У приватному архіві Івана Крип’якевича збереглися записи історика щодо екскурсійної роботи. В них йшлося: “Новозасноване українське-краєзнавче товариство “Плаї” розпочало свої прогулянки невеликим проходом по старім княжім Львові, обійшли місця, оглянули її докладно, обновили давню минувшину й утвердити її в пам’яті гуртка, що рішився піти на недалеку прогулянку. Прогулянки почалися з осені 1924, більше розв. весняні місяці. Відбулися такі прогулянки:

№ з/п		
1.	26 жовтня 1924	Гора Льва, Личаків
2.	2 листопада 1924	Княжа гора, Замкова вулиця, гора Льва
3.	1 лютого 1925	Губернаторські вали
4.	22 лютого 1925	Княжа гора, Замкова вулиця
5.	26 марта 1925	Медова Печера
6.	29 марта 1925	Медова Печера
7.	3 квітня 1925	Замарстинів, Голосько, Клепарів, гора Льва, Кайзервальц, Кривчицький ліс
8.	5 квітня 1925	Гора Льва, Кайзервальц, Кривчицький ліс
9.	7 квітня 1925	Глинські, Н Скварява, Кам’яна гора, Мокротин, Магішин
10.	10 квітня 1925	Бруховичі, Брикавиця, Зашків
11.	12 квітня 1925	Чортівська скала
12.	13 квітня 1925	Бруховичі, Гамулець, Чорна гора
13.	14 квітня 1925	Н. Грибовичі, Замарстинів
14.	15 квітня 1925	Кривчиці, табори Хмельницького

З 14 екскурсій — 6 для широкого загалу, решта мали більш детальний характер. Повідомлення про екскурсії були вміщені в газеті “Діло” з п’ятниці на суботу. Для членів гуртка екскурсії були безплатними”¹¹.

Тривалий час товариство намагалося заснувати власний друкований орган. Уже на початку 1925 р. під редакцією І. Крип’якевича вийшло три числа під назвою “Туристика і краєзнавство” як додаток до “Нового часу”.

Але через брак коштів випуск додатка було припинено. Лише у 1937 р. товариство спромоглося на видання окремого часопису “Наша Батьківщина”. Журнал виходив протягом трьох неповних років за редакцією відомого українського літературознавця Степана Щурата.

Редакція часопису у першому номері так визначила свою мету: “Відкрити громадянству красу й живописність рідних земель, показати йому їх багатства й можливості господарського й культурного розвитку, зв’язати сьогочасність із минулим — на те, щоб воно навчилося подивляти й цінити Батьківщину, любити її й жити для неї, поширити туристичний рух й вложити його в рями доцільности, спрямовуючи заінтересування громадянства в першу чергу на рідну країну, а потім на чужину, звернути увагу чужинців на велич своєї власної Батьківщини, що має надзвичайно велике пропагандивне й господарське значення”¹².

Не маючи жодного платного працівника і платних дописувачів, редакція, усвідомлюючи роль краєзнавства й туризму у вихованні національно свідомих громадян, наполегливо й цілеспрямовано йшла до визначеної мети.

Можливо, саме під час організації гурткової роботи як для дітей, так і для дорослих у великого історика з’явилася ідея написати та видати історико-краєзнавчу розвідку про Львів, придатну і для фахівців, і для туриста аматора.

Саме сьогодні неабияку цінність має для нас науково-популярний нарис І. Крип’якевича “Історичні проходи по Львові” (Львів, 1932) — краєзнавчо-народознавча праця, що знайомить читача з найважливішими подіями, що відбувалися там протягом XIII — першої третини XX ст.

Слід звернути увагу на те, що про старовинне місто є немало літератури. Однак Іван Крип’якевич запропонував неповторну й оригінальну книжку не лише за наявністю в ній фактичного матеріалу, а й за формою викладу. Написана як путівник, книга-нарис розкриває маловідомі факти з історичного минулого, характеризує найпомітніші та найцінніші з естетичного боку пам’ятки, пов’язує воедино дві культури: матеріальну й духовну — через оцінки діяльності багатьох забутих, але талановитих постатей.

Авторові пощастило тут використати численні рукописні джерела й на їх основі подати

характеристику демографічної ситуації українського селянства, його участі в економічному й політичному житті, довести український характер міста, його нерозривний зв’язок з Україною.

Слід згадати про копітку роботи Івана Крип’якевича як члена товариства “Просвіта” по зборі матеріалів до історії національно-визвольних змагань в 1914–1920 рр. З метою збереження історичної традиції Головний відділ товариства планував видрукувати їх. Цю його мету започаткувала згодом українська кооперативно-видавнича спілка “Червона калина”, що спеціалізувалася на виданні літератури, присвяченої славним сторінкам історії українського народу. У зв’язку з цим “Просвіта” закликала українське громадянство збирати відомості про “тих, що положили голови за волю України”¹³, їх знімки, документи, спогади, зайнятися охороною і впорядкуванням їх могил. Пізніше був створений окремий громадський комітет, а з нього пізніше розвинулося статутове товариство “Краєве товариство охорони воєнних могил” у Львові з філіями в краю.

На установчих зборах Львівського “Товариства охорони воєнних могил” був виголошений реферат, в якому зазначалося, що цвинтарі та могили — це не тільки місце спочинку померлих. Їх значення для кожного народу є далеко більше — оскільки це одна з багатьох ланок, яка об’єднує живу частину народу з її предками, минулим. Це частина історії народу, на якій виховуються нові покоління. Тому охорона та культурне плекання могил, а зокрема могил людей, які загинули в обороні Батьківщини, віддзеркалює зрілість нації¹⁴.

Розуміючи значення поховань та їх силу, Іван Крип’якевич боляче сприймав той факт, що по всій Галичині були розкидані забуті та занедбані могили січових стрільців. Тому він наголошував, що “важна повинність наша не лишати їх без опіки, а впорядковувати і все опікуватися ними”¹⁵.

Це завдання почав виконувати Крайовий комітет охорони могил, в якому плідно працював І. Крип’якевич. Необхідно зазначити, що активну участь у його діяльності брала також і його дружина Марія Крип’якевич та її сестра Савина Сидорович.

В своїх спогадах Іван Петрович пише: “...В 1921–22 рр. я брав участь у комітеті для опіки над воєнними могилами. Завдання його було впорядкувати могили з часів визвольної бо-

ротьби. Багато таких самотніх могил було в околиці Львова, і громадні могили на Личаківському і Янівському цвинтарях”¹⁶.

І. Крип’якевич в листі до І. Кривецького від 29 грудня 1921 р. повідомляє, що “... у Львові є Кр[айовий] Комітет охорони могил, в якому я працюю, що опікується могилами теперішньої війни. Переведено доволі широку працю в цілій Галичині; свіжі пам’ятники побудовано в різних місцях”¹⁷.

Крайовий комітет був справжнім координаційним центром щодо пошуку, відновлення, впорядкування військових могил січових стрільців, проведення святкових процесій-обходів в день зелених свят, щоб віддати пошану борцям за волю, що поховані на цвинтарях. Крайовий комітет проводив неабияку роботу щодо збирання пожертвувань українського народу для проведення відповідних робіт та заходів. Пожертвування збирав безпосередньо через Крайовий комітет або через тов. “Дністер” кн. ч. 13180.

Слід зазначити, що із самих перших днів відзначилася своєю матеріальною підтримкою Українська Греко-Католицька церква. Нею було пожертвувано в фонд Крайового комітету 35000 корон¹⁸ [16, арк. 1]. Фінансову допомогу надавала вона Краєвому комітету і надалі. Не стояли осторонь і відомі громадські та політичні діячі. Так, наприклад др. Волошин пожертвував у фонд Краєвому комітету 1000 корон¹⁹.

Іван Крип’якевич мав вже неабиякий досвід блискучого організатора, скрупульозного фінансового директора. Він зарекомендував себе таким ще з часів його головування в Бюро культурної допомоги визволених земель під час Першої світової війни. Саме завдяки систематичній праці Бюро в окупованих повітах Волині й Полісся, вдалося організувати десятки українських народних шкіл. Відбулося це, насамперед, завдяки великій праці І. Крип’якевича.

Крайовий комітет охорони військових могил за участю Івана Петровича вів постійне листування з місцевими жителями, організаторами-пошуковцями, які з’ясовували імена полеглих. Там вирішувалися всі важливі справи — від пошуку забутих та занедбаних могил до організації перепоховання загиблих. Крім того, І. Крип’якевич весь час вів фінансові документи, де зазначалося надходження коштів у Крайовий комітет від пожертвувань та використання їх. Так справа 49 фонду 357

ЦДІА у Львові містить Книгу записів прибутків і видатків, яку особисто вів І. Крип’якевич, оформлював списки про видачу грошей за виконану роботу. Книга (учнівський зошит з 8 аркушами акуратних розрахунків І. Крип’якевича) розпочата 2 червня 1921 року і завершена 17 квітнем 1926 року. В кінці запис: “Рахунки вирівняні і покінчені”, підпис — І. Крип’якевич²⁰. Хоча Книга закінчена 1926 р., основний фінансовий обіг припадає на 1921 — 1922 рр., тобто час найактивнішої діяльності Крайового Комітету. За 1923—1926 рр. є 2 записи — 1.01.1923 р. про закупку 30 доларів, та 17.04. 1926 р. про передачу їх на руки С. Левицького на упорядкування могил у Львові²¹. Фінансові документи — посвідки, поквитування, квитанції і т. п. від різних осіб про отримання грошей, розрахункові папери зберігаються і в домашньому архіві І. Крип’якевича в папці № 326²².

Головне завдання Крайового комітету охорони військових могил полягало в перенесенні розкиданих по всій Галичині стрілецьких могил на більші цвинтарі та упорядкування їх. Відповідальним адміністратором — урядником був Б. Гнатевич, який, як свідчать фінансові документи, отримував щомісячну платню. Ймовірно, це був Богдан Гнатевич, який безпосередньо перебував під час Першої світової війни в легіоні УСС із 1914 р., брав участь у карпатській военній кампанії, в боях на Маківці, під Семіківцями, на Лисоні²³. Йому була властива ініціативність, відвага, організаторські здібності. Пізніше він стає співавтором “Історії українського війська” І. Крип’якевича. Саме Б. Гнатевичу належить розділ “Українські Січові Стрільці”. Підсумовуючи його, він писав: “Мала це була жмінка, що стала до нерівної боротьби з могутньою Росією; дрібна краплинка у бурхливому морі світових змагань, але сильна своїми ідеалами й готовністю на жертви”²⁴.

Не випадково для виявлення могил та їх упорядкування було відправлено ряд експедицій на чолі з Б. Гнатевичем, безпосереднім учасником визвольних змагань, та січовим стрільцем Микетюком. Так в червні 1921 р. було організовано 4 експедиції: 21.06. та 24.06. на чолі з Микетюком, і 29.06. та 30.06. на чолі з Б. Гнатевичем. На ці експедиції було витрачено 7100 корон²⁵.

Були також упорядковані могили в Ч. Острові, на горі Маківці, могили у Львові на Личаківському та Яновському цвинтарях.

Крайовий комітет тісно співпрацював з друкарнею Ставропігії у Львові, в якій друкувалися “Вказівки” місцевим комітетам по упорядкуванню могил, “Листок померлого” (5000 прим.), було надруковано одноднівку “На вічну пам’ять”, розпродаж якої значно поповнював бюджет Краєвого комітету. Відповідальним за художні роботи був В. Сіцінський, який робив ілюстрації, вінетки. Працювали проф. Л. Білецький, Р. Купчинський. Своїми творами “Лицарева смерть в піснях” і “Задушний день”, вони прославляли героїзм воїнів-стрільців²⁶.

Про обсяг роботи, яка була здійснена Крайовим комітетом, І. Крип’якевич у своїх спогадах писав: “Зроблено евіденцію прізвищ і впорядковано могили, а пізніше поставлено однородні кам’яні хрести. На Зелені свята відбувались маніфестаційні походи, процесії з вінками на цвинтарі, священики виголошували промови. Видали ми одноднівку На вічну пам’ять героям (1921); дав я статтю в Українському Віснику “На сирітських могилах”²⁷.

Однією із важливих ланок роботи Крайового комітету була допомога Львівським та місцевим комітетам. Він постійно друкував “Вказівки” щодо упорядкування могил та розсилав їх членам місцевих комітетів. Одна із рекомендацій містила такий текст: “Табличка мусить бути з блахи або металю на ній букви написі змальовані трівкою краскою, або накладені (на металевій). Зміст написі мусить містити: назвисько та ім’я Героя, військовий чин — в скорочені (прим. віст., дес., вістун, десятник і т. п.). Військова частина (прим. 2 Г. П. -2-й гарматний полк, III бригада і т. п) тут треба засягнути поради в бувши військових; дати уродження та смерті (прикл.4. III. 1894, 21. VIII. 1919), в кінці число могил. Кожна могила мусить одержати своє порядкове число. Для проведення евіденції могил мусять члени місцевих комітетів зрисувати плян своєї громади і на йому зазначити точне місце і число могил. До кожного пляну мусить бути долучений список полеглих після порядкового числа зазначеного на могилах”²⁸.

Великого значення Іван Петрович надавав виявленню імен загиблих та похованих, оскільки, на його думку, всі повинні знати і пам’ятати імена своїх героїв. Бо майже ніхто не знав про їх життя, боротьбу та смерть. Тому І. Крип’якевич звертався до всіх громадян із закликком “...Кожний хто знає що-небудь про тих невідомих героїв з Личаківського двірця,

з Ялівця, з Пасік повинен подати це до загальної відомості. Важне знати ім’я і назвисько, дату і місце уродження, військовий ступінь і частину, до якої полеглий належав, його ролю в боротьбі за Львів, день і ближчий спис смерті. Незвичайно цінні фотографії і інші пам’ятки по наших героях. Важна кожна найменша звістка”²⁹.

26 червня 1921 р. в день зелених свят в провідну неділю, за ініціативою членів читальні “Просвіта” на Личакові та за фінансової підтримки Крайового комітету, відбулась урочиста процесія — обхід так званих сирітських могил — могил тих героїв, що загинули біля Львова. Процесія почалася з церкви Петра і Павла під проводом 3-х священиків. Були відвідані п’ять могил українських стрільців та покладено вінки з дубового листя — традиційна прикраса військових могил. Високо оцінюючи такий захід, І. Крип’якевич писав: “П’ять самотніх хрестів — п’ять пам’ятників недавньої боротьби за волю. Хоч у малій частині сповнено обов’язок супроти тих, що склали за нас життя”³⁰.

Крайовий комітет активно співпрацював з місцевим комітетом охорони військових могил в селі Товстенькім. За його допомогою там були впорядковані могили січових стрільців. На цей захід було використано 3870 корон (рисунки та оформлення 3-х могил, оправа образів)³¹.

Для увіковічення пам’яті героїв-захисників, повітовими комітетами було вирішено призначити другий день Зелених свят — днем для шанування борців за Україну для всієї Гусятинської землі. Свято пам’яті героїв було відзначене на могилі в селі Товстенькім. До нього готувались заздалегідь: готували програму, вінки, одяг. Програмою було передбачено, що кожне село організовує свій похід на могилу в с. Товстеньке на 11 годину. В святкуванні взяли участь біля 3000 чоловік. В листі невідомого до Краєвого комітету охорони військових могил зазначалося: “... До панахиди на могилі стануло 20 священиків. В часі: “Вічная пам’ять” похилилися в діл близько дві сотні прапорів, опісля оркестру, дужих інструментів села Васильковець, відіграла гімн: “Ви жертви в бою..”. У сей час близько сотні вінців зложено на могилу. Найкрасивіший вінець зложила громада Нижбірок — новий; “тернина і червоні ленти з написею!” Подібний вінець з білими лентами зложило село: Васильків. Вінець з жовтих колосів, котрий

відбивав перед всіма із зелени, зложила громада Кривеньке...”³².

В листі Остапчука Василя з с. Кривенького до Краєвого комітету охорони військових могил була докладно викладена програма святкування цього заходу. В кінці він зазначив, що “...другий день Зелених свят буде днем свята для всіх грядущих поколінь всього повіту. День цей буде днем паломництва цілого повіту на могилу в Товстенькім. Могила в Товстенькім буде місцем науки для грядучих поколінь, місцем скріплення надії і сил для всіх нас теперішніх”³³.

У діяльності І. Крип’якевича в Краєвому комітеті охорони військових могил простежується зусилля ученого по збереженню пам’яті про людей, які загинули в обороні Батьківщини, популяризації історико-культурної спадщини. Хоча Комітет проіснував недовго (був заборонений польською владою), він став найавторитетнішою установою, яка зуміла створити осередок пам’яті, пам’яті української історії для майбутніх поколінь.

Сьогодні, у добу нелегкого становлення державності України, коли одним з найваж-

ливіших обов’язків освітян є плекання національного патріотизму, значення історичного краєзнавства важко переоцінити. По-перше, завдяки йому ми зможемо подолати почуття своєї меншовартості, відродити ідею самоцінності отчого краю, виховати синівські почуття до батьківської домівки, пісні і мови, до традицій і обрядів. По-друге, виховний потенціал краєзнавчого матеріалу полягає у його конкретності, наочності і переконливості, стимулює самостійну пошукову роботу, формує вміння робити висновки і здійснювати практичні дії, допомагає визначити місце свого краю в історії України, світовій історії, відчувати себе, як писав І. Франко, “живим і свідомим членом свого народу”³⁴. По-третє, всебічне дослідження історії краю, особливо його замовчуваних і сфальшованих сторінок, суттєво збагатить арсенал історичної науки, стане основою написання новітньої правдивої історії села, міста, району, області, України.

Розвиток краєзнавства немислимий без глибокого вивчення і осмислення досвіду його організації нашими попередниками, відродження кращих його традицій.

Джерела та література

- 1 Великий українець: Матеріали з життя та діяльності М. С. Грушевського / Упоряд., підг. текстів та фотоматеріалів, комент., прим. А. П. Демиденка; [Вступ. Слово Л. М. Кравчука; Післямова Ф. П. Шевченка]. — К.: Веселка, 1992. — 552 с.
- 2 Крип’якевич Ів. Про виклади з історії України // Письмо з Просвіти. Орган товариства “Просвіта” у Львові. — Львів, 1912, ч. 10. — С. 301.
- 3 Звіти дирекції ц. к. академічної гімназії у Львові, за шкільний рік 1916–1917, Львів 1917. — С. 35–36.
- 4 Архів Івана Крип’якевича, папка № 148. “Історичні гуртки”.
- 5 Звіти дирекції ц. к. академічної гімназії у Львові, за шкільний рік 1916–1917. — Львів, 1917. — С. 35–36.
- 6 Архів Івана Крип’якевича, папка № 148. “Історичні гуртки”.
- 7 Крип’якевич Ів. Про виклади з історії України // Письмо з Просвіти. Орган товариства “Просвіта” у Львові. — Львів, 1912. — Ч. 10. — С. 301.
- 8 Крип’якевич І. П. “Про вагу місцевої історії” // Український голос. — 1927. — № 5, 30 січня.
- 9 Крип’якевич Ів. Про виклади з історії України // Письмо з Просвіти. Орган товариства “Просвіта” у Львові. — Львів, 1912. — Ч. 10. — С. 301.
- 10 Архів Івана Крип’якевича, папка № 148. “Історичні гуртки”.
- 11 Наша Батьківщина. Львів, 1937. — Ч. 1. — С. 3.
- 12 Франко І. Галицьке краєзнавство. Збір. Творів у 50 тт. — Т. 46. — Ч. 11. — С. 116.
- 13 Краєвий комітет охорони воєнних могил. Секція Українського горожанського комітету. Звернення до української суспільності з приводу зібрання і збереження пам’яток по полеглих героях. — Львів, 1921. — 8 с.
- 14 Німчук Ів. Культ полеглих героїв: Реферат на установчих зборах “Товариства воєнних могил” у Львові. — Львів. Накладом “Товариства воєнних могил”, 1927. — 29 с.

- 15 *І. Крип'якевич*. На сирітських могилах стрільців // Український вісник. — 1921. — Ч. 127. — С. 3.
- 16 *І. Крип'якевич*. Спогади (Автобіографія) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. — Львів, 2001. — Вип.8: Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві. — С. 120.
- 17 ЦДІА України у Львові, ф. 309, оп. 1, спр. 995, арк. 25.
- 18 Там само, ф. 357, оп. 1, спр. 49, арк. 1.
- 19 Там само.
- 20 Там само, ф. 357, оп. 1, спр. 49, арк. 29–34.
- 21 Там само, арк. 8.
- 22 Домашній архів І. Крип'якевича, папка № 326.
- 23 *Лазарович М. В.* Легіон Українських січових стрільців: формування, ідея, боротьба. — Тернопіль: Джура, 2005. — С. 462.
- 24 *Б. Гнатевич*. Історія Українського війська. Ч.ІІІ: Українські Січові Стрільці. — Видання Івана Тиктора. — Львів, 1936. — С. 356.
- 25 ЦДІА України у Львові, ф. 357, оп. 1, спр. 49, арк. 1.
- 26 Там само, арк. 2.
- 27 *І. Крип'якевич*. Спогади (Автобіографія) // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. — Львів, 2001. — Вип.8: Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві. — С. 120.
- 28 ЦДІА України у Львові, ф. 357, оп. 1, спр. 49, арк. 9 зв.
- 29 *І. Крип'якевич*. На сирітських могилах стрільців // Український вісник. — 1921. — Ч. 127. — С. 3.
- 30 Там само.
- 31 ЦДІА України у Львові, ф. 357, оп. 1, спр. 49, арк. 2.
- 32 Там само, арк. 29–34.
- 33 ЦДІА України у Львові, ф. 357, оп. 1, спр. 49, арк. 35–37.
- 34 *Франко І.* Галицьке краєзнавство. Збір. Творів у 50 тт. — Т. 46. — Ч. 11. — С. 116.

Нинель Клименко

Историко-краеведческое наследие Ивана Крип'якевича

В статье исследуется краеведческая деятельность известного историка Ивана Крип'якевича в Восточной Галиции первой половины XX ст. Рассматриваются формы и методы кружковой работы как с учениками, так и со взрослым населением, а также освещается работа ученого по сохранению памяти о людях, которые погибли, защищая Родину, популяризации исторического и культурного наследия.

Ключевые слова: исторический кружок, экскурсии, краеведение, украинское товарищество “Плай”, “Кружок любителей Львова”, “Комитет охраны военных могил”.

Ninel Klymenko

Regional history heritage of Ivan Krypyakevych

The regional activity of the known historian Ivan Krypyakevych is examined in the article in East Galicia on the first half of XX century. Forms and methods of group work as with students so with a grown man population and also efforts of scientist light up on the maintenance of memory about people, which perished in the defensive of Motherland, popularization of historical and cultural legacy, are also examined in the article.

Key words: a historical group, excursions, study of a particular region, Ukrainian-regional society “Pluy”, “Group of Lviv enjoyers”, “Committee of guard of soldiery graves”.

